

Jacek Kowalkowski

Testament Andrzeja Batorego z 1599 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4 (278), 647-664

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Jacek Kowalkowski

TESTAMENT ANDRZEJA BATOREGO Z 1599 ROKU _____

Słowa kluczowe: Andrzej Batory, Batory genealogia, biskup warmiński, Barczewo, Lidzbark, testament

Schlüsselwörter: Andrzej Batory, Batory Genealogie, ermländischer Bischof, Wartembork (Barczewo), Heilsberg (Lidzbark), Testament

Keywords: Andrzej Batory, Batory genealogy, bishop of Warmia, Barczewo, Lidzbark, testament

Na przełomie października i listopada 1599 r. w wieku trzydziestu sześciu lat zginął tragicznie w Siedmiogrodzie Andrzej Batory (*1562/63), syn Andrzeja († 1563) i Małgorzaty Majláth († ok. 1600), bratanek Stefana Batorego, króla polskiego. Sprowadzony do Polski w 1578 r., uczył się w kolegium jezuickim w Pułtusku (1578–1583), dzięki stryjowi uzyskał kanonię warmińską (1581), prepozyturę opactwa w Miechowie (1583), kardynałat (1584) i koadiutorię biskupstwa warmińskiego (1584), a przy kolejnym królu, Zygmuncie III, objął biskupstwo warmińskie (1589) oraz opactwo w Czerwińsku (1593), po czym przyjął święcenia, ale tylko subdiakonatu (1597), co umożliwiała mu w przyszłości zostanie władcą Siedmiogrodu; brany był również pod uwagę jako następca Stefana Batorego na tronie polskim. Andrzej i jego brat Baltazar za zasługi dla króla Batorego (a i z pewnością Wazy) uzyskali na sejmie koronacyjnym indygenat polski (1588). Obaj blisko związali więc swoje losy z Polską, podobnie jak nieco później trzeci z braci, Stefan, imiennik króla. Po dziesięcioletnich rządach na Warmii, z początkiem 1599 r. Andrzej udał się do Siedmiogrodu, gdzie na sejmiku w Medgyes (rum. Mediaș) 20 marca zrzekł się władzy na jego rzecz brat stryjeczny Zygmunt, a stany 28 marca wybrały go na księcia. Uwikłany w rozgrywki polityczne z cesarstwem i Turcją, a także Mołdawią i Wołochami, 28 października przegrał bitwę pod Sybinem (rum. Sibiu) z wojskami najeźdźcy, hospodara wołoskiego Michała, choć ten krótko przedtem (26 czerwca) złożył Andrzejowi przysięgę wierności. Podczas ucieczki do Polski w kierunku Mołdawii został zabity, według różnych źródeł – 30 października, 2 lub 3 listopada, w miejscowości Pasztorbükk pod Csíkszentdomokos (rum. Sândominic). Głowę posłano

10 listopada Michałowi, ten zaś przekazał ją nuncjuszowi papieskiemu Germanikowi Malaspinie, który polecił wykonać obraz (znany później z ryciny) i wysłał podobiznę papieżowi. Za ten akt oraz zapewne za dwuznaczną rolę Malaspi-ny jako mediatora podczas walk między Michałem a Andrzejem, Klemens VIII odsunął swojego wysłannika od polityki. 24 listopada Michał Waleczny uroczys-ście pochował Andrzeja Batorego w katedrze w Alba Iulia (dziś w Rumunii). Grobowiec nie zachował się.

Krótki wstęp do niniejszego artykułu opieram na wymienionych niżej biogramach Andrzeja Batorego¹, w których poszukiwałem informacji na temat... jego testamentu. Tylko trzech autorów bowiem wzmiankowało istnienie tego dokumentu, a pierwszym i dotąd jedynym, który znał testament z autop-sji, był najpewniej Julian Błeszczyński, omawiający ostatnią wolę Andrzeja w ha-śle poświęconym temu Batoremu w *Encyklopedii powszechnej* Samuela Orgel-branda (1860)². Niestety, nie podał źródła tej informacji. Z kolei olsztyński autor, ks. Alojzy Szorc, który w minione niedawno czterechsetlecie zgonu biskupa war-mińskiego Andrzeja Batorego poświęcił mu kilka prac, wzbogacając tym samym

¹ F. Rzepnicki, *Vitae praesulum Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae*, t. 2, Posnaniae 1762, ss. 342–344; J. A. D. Janocki, *Excerptum Polonicae litteraturae huius atque superioris aetatis*, t. 1, Vratislaviae 1764, ss. 13–16; tu starsza literatura; F. Siarczyński, *Obraz wieku panowania Zygmunta III króla polskiego i szwedzkiego*, cz. 1, Lwów 1828, ss. 21–23; Tomasz Świąckiego *historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, wyd. J. Bartoszewicz, t. 1, Warszawa 1858, ss. 8–9; Jul[ian] Bł[eszczyński], *Batory (Jędrzej)*, w: *Encyklopedia powszechna* [S. Orgelbranda], t. 2, Warszawa 1860, ss. 1014–1017; A. Eichhorn, *Geschichte der ermländischen Bischofswahlen*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands (dalej: ZGAE), 1860, Bd. 1, ss. 364–372; *Encyklopedia powszechna ilustrowana*, t. 7, Warszawa 1892, ss. 98–99; *Encyklopedia kościelna*, t. 3–4, Warszawa 1904, ss. 146–147; J. Kolberg, *Beiträge zur Geschichte des Kardinals und Bischofs von Ermland Andreas Batory*, ZGAE, 1908–1910, Bd. 17, ss. 563–733; T. Glemma, *Andrzej Batory (1563–1599)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, ss. 351–353; H. Schmauch, *Bathory, Andreas*, w: *Altpreussische Biographie*, t. 1, hrsg. C. Krollmann, Königsberg 1941 (Nachdruck: Marburg a/Lahn 1974), s. 33; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, Rzym 1954, ss. 21–22; M. de Ferdinandy, *Báthory von Somlyó, András (Andreas)*, w: *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südeuropas*, Red. G. Bartl, München 1974, ss. 151–152; W. Müller, *Andrzej Batory kard.*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 100; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku*, t. 1, Olsztyn 1984, ss. 12–13; S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, ss. 121–123 (R. Marchwiński); A. Kopiczko, *Andrzej Batory*, w: *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, pod red. J. Guzowskiego, Olsztyn 1996, ss. 16–17; H.-J. Karp, *Andreas Bathory (1563–1599)*, w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Ein biographisches Lexikon*, hrsg. E. Gatz, C. Brodtkorb, Berlin 1996, ss. 33–34; P. Nitecki, *Kardynałowie Kościoła w Polsce, Częstochowa 1999*, ss. 41–42; idem, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000 (wyd. 1: 1992), kol. 21–22; K. R. Prokop, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2000, ss. 90–100; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821, cz. 2: Słownik*, Olsztyn 2000, s. 18; J. Chłosta, *Słownik Warmii (historyczno-geograficzny)*, Olsztyn 2002, s. 31; O. Konopniewska, *Andrzej Batory (1563–1599), biskup warmiński rodem z Węgier*, Borussia, 2002, t. 28, ss. 142–148; M. Oesterreich, T. Treter, M. Treter, *Kronika Lidzbarska*, wyd. C. P. Woelky, przełożył bp J. Wojtkowski, Olsztyn 2008, ss. 112–118 (biogram autorstwa Macieja Tretera z roku 1685); A. Szorc, *Andrzej Batory*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2008, ss. 183–192; I. Horn, *Andrzej Batory*, tłum. S. Brzeziński, Warszawa 2010 (wyd. węgierskie: eadem, *Báthory András*, Budapest 2002).

² J. Bł[eszczyński], op. cit., s. 1017; por. T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii*, t. 1, s. 13; A. Kopiczko, *Andrzej Batory*, ss. 16–17; idem, *Duchowieństwo katolickie*, s. 18.

jego życiorys³, negował istnienie testamentu⁴. Zapewne dokument ten powinien pozostawić ślad w aktach archiwum biskupiego na zamku w Lidzbarku, rezydencji namiestników Kościoła na Warmii⁵. Większość tak dawnych, jak i współczesnych wymienionych przeze mnie biografistów, łącznie z węgierską autorką wydanej ostatnio monografii poświęconej Andrzejowi Batoremu Ildicó Horn⁶, pominęła ten fakt milczeniem.

Na wzmiankę o testamencie Andrzeja Batorego natrafiłem w rękopiśmiennej spuściźnie ks. Stanisława Marońskiego. Jakoby, jeśli dobrze rozumiem interesujący fragment jego wypisów, testament z 1599 r. (lub jakiś zapis o nim) znajdował się pod rokiem 1603 w księgach ławniczych Golubia, przechowywanych w początkach XX w. w archiwum biskupim w Pelplinie⁷. Notatka ta jednak nie zawiera ani cytatu, ani opisu dokumentu. Niestety, kwerenda w odnośnych księgach miejskich tego miasta z lat 1599–1603 nic nie dała⁸.

W aktach Archiwum Zamoyskich, przechowywanych obecnie w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, znajdują się listy Andrzeja Batorego do Jana Zamoyskiego z lat 1593–1599 zarówno w sprawach prywatnych, jak i politycznych, a także kopia testamentu sporządzonego w Alba Iulia 22 października 1599 r.⁹ Jak wiadomo, twórca archiwum rodzinnego Zamoyskich, kanclerz Jan, był w dobrych stosunkach z Andrzejem, niejako kierując jego drogą życiową i będąc pomocnym w negocjacjach politycznych Batorego jako krótkotrwałego (siedem miesięcy) księcia Siedmiogrodu z cesarstwem, Turcją oraz księstwami Mołdawii i Wołoch. W jego zbiorach zachowało się wiele dokumentów pań-

³ A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor Marcina Kromera (1584–1589)*, Forum Teologiczne, 2000, t. 1, ss. 237–283; idem, *Artykuły zaprzysiężone biskupa warmińskiego Andrzeja Batorego z 1585 roku*, Echa Przeszłości, 2001, t. 2, ss. 179–197.

⁴ A. Szorc, *Dzieje Warmii 1454–1660. Stan badań i postulaty badawcze*, Olsztyn 1999, ss. 49–52. Tu biogram Andrzeja w kontekście propozycji dalszych badań. W rozdziale *Testamenty*, autor pisze: „Na pewno testamentu nie sporządzili Fabian Luzjański, Andrzej Batory, Jan Olbracht Waza” – ibidem, s. 107; idem, *Andrzej Batory*, s. 192: „Andrzej Batory nie sporządził testamentu, ale zostawił dług”.

⁵ To tylko przypuszczenie, archiwum biskupów warmińskich dobrze znał nieżyjący ks. Alojzy Szorc, szerzej o Nim, zob. I. Makarczyk, *Bibliografia prac Księdza Profesora Alojzego Szorca*, w: *Ad fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, pod red. Z. Jaroszewicz-Pierśławcew i I. Makarczyk, Olsztyn 2006, ss. 27–32; *Słownik biograficzny profesorów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, Olsztyn 2009, s. 194; I. Makarczyk, *Ksiądz Profesor Alojzy Szorc (6 X 1935 – 27 X 2010)*, Zapiski Historyczne, 2011, t. 76, z. 1, ss. 163–167.

⁶ I. Horn, op. cit.

⁷ Książnica Kopernikańska w Toruniu, rkps TN 141: Stanisław Maroński, *Wyciągi z akt Kancelarii Biskupiej w Pelplinie*, t. 13 (z. 42), s. 91. Między rejestrami z 1603 r. zapis: „1599 Testamentum Andreae Batory, cardinalis et episcopi Warm.” O autorze zob. K. Przybyszewski, *Stanisław Maroński (1825–1907)*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 3, Gdańsk 1997, ss. 163–164, tu wcześniejsza literatura biograficzna.

⁸ Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej w Toruniu, Acta scabinalia Golubiensia. Wygląda na to, że brak księgi z wpisami dotyczącymi 1603 r.

⁹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Zamoyskich, sygn. AZ 3030, ss. 325 (21)–326 (22). Opis Archiwum Zamoyskich, zob. *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie*, oprac. pod red. D. Lewandowskiej, Warszawa 2008, ss. 663–665.

stwowych, których brak w Archiwum Koronnym. Wykazała to Teresa Zielińska, omawiając takie akta w archiwum Zamoyskich, wymieniła przy tym odpis testamentu Andrzeja Batorego, oceniając kopię jako bliskoznaczną oryginałowi¹⁰. Możemy zapytać, czy ten zachował się w Archiwum Kapitulnym w Alba Iulia? Najpewniej nie, biorąc pod uwagę przeprowadzoną tam niegdyś kwerendę oraz badania autorki wydanej ostatnio książki o Batorym¹¹.

Za sporządzeniem przez Andrzeja takiego dokumentu przemawiają jego posunięcia w ostatnim okresie życia. Możliwość objęcia władzy w Siedmiogrodzie była wówczas całkiem realna, choć ksiązę doskonale zdawał sobie sprawę z zagrożeń, jakie mogą go tam spotkać. Widać też, jak porządkował swoje sprawy. To m.in. w 1598 r. ukończone zostały prace nad pomnikiem grobowym w kaplicy kościoła klasztornego p.w. św. Andrzeja Apostoła w Barczewie, który przeznaczył dla brata Baltazara, zamordowanego w 1594 r., i dla siebie¹². Przedtem odbudował klasztor pofranciszkański i sprowadził bernardynów (1594–1598), przyłączając ich do prowincji polskiej, oraz nadał im ziemię i coroczne uposażenie z dochodów biskupstwa¹³. Wkrótce testamentem zapisał zakonnikom 200 florenów.

Aktem z 10 lipca 1598 r. w Oliwie przekazał rodzonemu bratu Stefanowi i jego sukcesorom wszystkie swoje dobra, mianowicie zamek Biesiekiery, część wsi Biesiekiery, miasto Grabów oraz wsie Grabów, Srebrną, Ostrówek i Jastrzębno (dziś Jastrzębia), leżące w województwie łęczyckim¹⁴. Wydaje się, że był wtedy przy królu Zygmuncie III, stacjonującym od 18 czerwca w klasztorze Cystersów oliwskich przed wyprawą do Szwecji¹⁵. Biesiekiery wraz z wymienionymi wyżej okolicznymi dobrami, jak wynika z powyższego dokumentu, nabył od Krzysztofa Sokołowskiego zapewne rok wcześniej z zamiarem przekazania bratu.

¹⁰ T. Zielińska, *Zbiory archiwalne ordynatów Zamoyskich jako skarbnica dokumentów państwowości polskiej*, *Miscellanea Historico-Archivistica*, 1994, t. 4, ss. 173–221, zwłaszcza 202: „Testament Andrzeja Batorego ks. siedmiogrodzkiego spisany w momencie wyruszenia na wojnę przeciw temuż Michałowi, 22 X 1599, kop. bliskocz. AZ 3030, Siedmiogród, ss. 21–23 (Archiwum J. Zamoyskiego, kanc. w. kor.)”.

¹¹ *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności*, przez W. Barana, J. Dąbrowskiego, J. Łosia, J. Ptaśnika, S. Zachorowskiego, Kraków 1919, kwerenda m.in. w Archiwum Kapitulnym w Gyulafehérvár (łac.: Alba Iulia); I. Horn, op. cit.

¹² F. Hipler, *Die Grabstätten der ermländischen Bischöfe*, ZGAE, 1878, Bd. 6, ss. 321–322; W. Szydłowska, *Pomnik grobowy Batorych w Barczewie na Warmii*, *Studia Pomorskie*, pod red. M. Walickiego, t. 1, Warszawa 1957, ss. 231–262. Zwracam uwagę na brak inskrypcji poświęconej Baltazarowi – tłumaczy to zapewne przekaz, że tę, u dołu pomnika, Andrzej kazał usunąć, kiedy Zygmunt Batory, na którego rozkaz w więzieniu uduszono Baltazara, przebywając na Warmii, miał obejrzeć nagrobek, zob. ks. Jan Leo, *Dzieje Prus*, z braniewskiego wydania roku 1725 przełożył bp Julian Wojtkowski, Olsztyn 2008, s. 487. Wyraźnie widać na dolnej płycie ingerencję, pozostał jedynie skrót: D. O. M.

¹³ H. E. Wyczawski, *Barczewo*, w: *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 19; A. Szorc, *Dzieje Warmii*, ss. 96–97.

¹⁴ Treść aktu podaje J. Bł[eszczynski], op. cit., s. 1017; dokument znajduje się w Metryce Koronnej, zob. AGAD, MK 142, k. 190v–191v.

¹⁵ *Ks. Jana Wielewickiego S. J. dziennik spraw domu zakonnego oo. Jezuitów u ś. Barbary w Krakowie*, [t. 1], Kraków 1881, s. 248; zob. też H. Wisner, *Zygmunt III Waza*, Wrocław 2006 (wyd. 1: 1991), s. 81.

Warto w tym miejscu przybliżyć nieco losy Stefana w Polsce, gdyż zarówno on, jak i jego potomkowie wymienieni są w wydanym niżej testamencie. Jan Leo, w latach 1595–1597 kapelan Andrzeja Batorego i wikariusz kaplicy zamkowej, autor *Historia Prussiae*, pisał: „Roku Chrystusa 1596 Stefan Batory, brat Kardynała Batorego, gdy niewiele przedtem do Prus z obawy krewnego księcia Zygmunta, z matką swą ariańskim błędowierstwem przeponą i synkiem Gabrielem, który po kilku latach od wiary katolickiej odpadł, a ją ponieważ biskup z Siedmiogrodu wypędził, w Malborku po Zielonych Świątach [po 2 czerwca] zawarł małżeństwo z panną z rodu Kostków, i ją do Lidzbarka nie bez wspaniałej świty sprowadził, która mu synka Andrzeja urodziła. Kardynał kupił im w Polsce miasteczko Biesiekiery, zgarnawszy pieniądze zewsząd, których wielka część nie została wierzytelom spleciona”¹⁶.

Po zabójstwie Baltazara (1594) na rozkaz księcia Siedmiogrodu Zygmunta, najstarszy brat Andrzeja, Stefan, przebywał w Polsce. Żona Stefana, Zuzanna Bebek, zmarła w czasie podróży do Polski w 1595 r. Z tego małżeństwa pozostali przy życiu Gabriel i Anna. Andrzej doprowadził do ślubu brata wdowca z Zofią Kostczanką, córką Krzysztofa († 1594) wojewody pomorskiego, starosty golubskiego, kościerskiego i Katarzyny Konopackiej¹⁷. Panna młoda miała czterech braci i dwie siostry. Byli to: Stanisław († 1602) podskarbi ziem pruskich, ekonom malborski, starosta tczewski, Krzysztof († 1603) po ojcu starosta kościerski, Jerzy († 1611) starosta golubski, tczewski, ekonom malborski, podskarbi ziem pruskich, wojewoda chełmiński i malborski, Jan († 1591) opat oliwski, Katarzyna za Janem Trzebuchowskim i Anna († 1642) benedyktynka w Chełmnie, potem ksieni w Jarosławiu¹⁸. To właśnie Stanisław Kostka ekonom malborski, najstarszy z rodzeństwa, opiekun po śmierci ojca, wyprawił swojej siostrze w 1596 r. wesele na zamku w Malborku¹⁹. Jak zobaczymy dalej, jako szwagier Batorego zostanie on wkrótce jednym z wykonawców ostatniej woli księcia Siedmiogrodu. On też, a po nim brat Jerzy, będą się dopominać od kapituły warmińskiej zwrotu 5500 zł długu. Może to Jerzy, sta-

¹⁶ J. Leo, op. cit., s. 486. O autorze, niewątpliwie świadku opisywanych wydarzeń, zob. Z. Nowak, *Jan Leo (1572–1635)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 17, Wrocław 1972, s. 66; D. Jamiołkowska, *Jan Leo – historyk Prus*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej: KMW), 1976, nr 4, ss. 455–468; T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku*, t. 2, Olsztyn 1988, s. 10; A. Kopiczko, *Jan Leo, w: Słownik biograficzny kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście*, Olsztyn 1999, ss. 75–76; idem, *Duchowieństwo katolickie*, cz. 2, s. 193.

¹⁷ I. Horn, op. cit., s. 218 i 280.

¹⁸ J. K. Dachnowski, *Herbarz szlachty Prus Królewskich*, wyd. Z. Pentek, Kórnik 1995, ss. 39–41; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 5, Lipsk 1840, ss. 301–303; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 11, Warszawa 1907, ss. 354–355; *Urzędnicy Prus Królewskich. Spisy*, oprac. K. Mikulski, Wrocław 1990, według indeksu.

¹⁹ A. Tomczak, *Stanisław Kostka h. Dąbrowa (ok. 1550–1602)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław 1968–1969, ss. 357–358; W. Odyniec, *Stanisław Kostka h. Dąbrowa (ok. 1550–1602)*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2, Gdańsk 1994, ss. 468–469.

rosta golubski przecież (1594–1611) i już podskarbi ziem pruskich (od 1602 r. po bracie), pozostawił w 1603 r. ślad o testamencie w księgach ławniczych Golubia?²⁰

Tablica genealogiczna Batorych herbu Trzy Zęby – fragment

(za: I. Horn, *Andrzej Batory*, Warszawa 2010, Tablica 2, z uzupełnieniami)

Mikołaj * 1516	Katarzyna * 1516	Andrzej † 1563 marszałek dworu ∞ Małgorzata Majláth (2. 1563 Jan Iffju) † ok. 1600	Zofia * 1526 ∞ Dymitr Csáky	Anna † 1570 ∞ 1. Kasper Drágffy 2. Antoni Drugeth 3. Jerzy Batory z Ecsed
Stefan * 1533 † 1601 ∞ 1. Zuzanna Bebek † 1595 2. 1596 Zofia Kostczanka † 1631	Gabriel * 1555 † 1586 ∞ Anna Bebek	Anna ∞ Klemens Doczy	Katarzyna Baltazar † 1594 ∞ Maria Kendy	Andrzej * 1562/63 † 1599 kardynał biskup warmiński książe siedmiogrodzki
1	1	1	1	1
Stefan * 1582 † 1583	Andrzej * 1584 † 1585	Zuzanna * 1585	Zygmunt * 1587	Gabriel * 1589 † 1613 książe siedmiogrodzki ∞ Anna Palocsai Horwath

Ślub Stefana i Kostczanki kronikarz Leo umieścił po Zielonych Świątkach, raczej powinno być – miesiąc po, gdyż podaje się datę 7 lipca 1596 r.²¹ Według rachunków dworu Andrzeja Batorego koszty związane z tym ślubem poniosło biskupstwo warmińskie, m.in. wina kupiono w Elblągu za 771 zł, w Gdańsku natomiast obrusy, serwety, przyprawy, cukry i cytrusy za 104 zł. Do tańca przygrywali muzycy dworscy biskupa²².

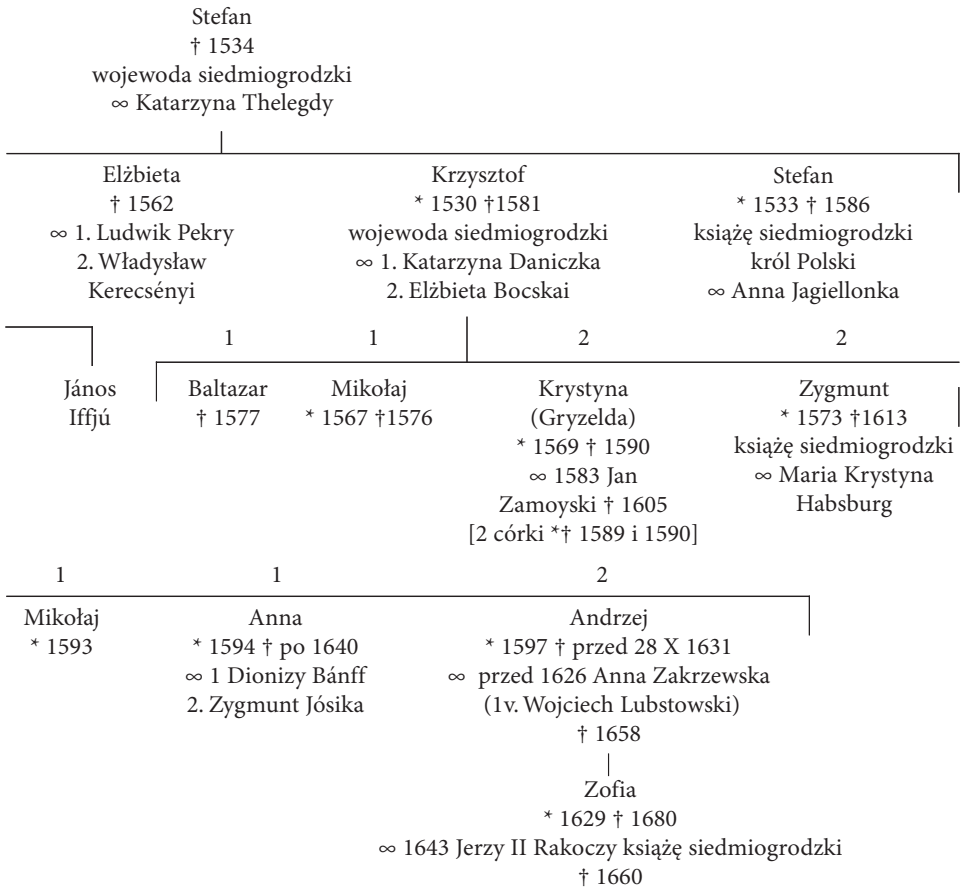
Wesele bliżej opisał autor genealogii rodu Kostków, jezuita Andrzej Duryewski, ale... pod rokiem 1598: „Tę Zofię wydał za Stefana Batorego, hrabię de Somlío z tejże rodziny, z której król Stefan. Brat to był stryjeczny kardynała Batorego, biskupa warmińskiego, synowca rodzzonego tegoż walecznego króla. Wspomina go Piasecki pod rokiem 1599.

²⁰ O Jerzym zob. A. Tomczak, *Jerzy Kostka h. Dąbrowa (1555–1611)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 14, Wrocław 1968–1969, ss. 349–351; W. Odyniec, op. cit., ss. 466–467. O starostach golubskich zob. K. Mikulski, J. Poraziński, *W czasach Rzeczypospolitej szlacheckiej (1466–1772)*, w: *Historia Golubia-Dobrzynia*, t. 1: *Środowisko geograficzne, pradzieje i historia Golubia do 1939 roku*, pod red. K. Mikulskiego, przy współpracy M. Starosty, Toruń 2008, ss. 185–186.

²¹ J. Kolberg, *Beiträge zur Geschichte*, s. 677.

²² J. Kolberg, *Aus dem Haushalt des ermländischen Bischofs und Kardinals Andreas Bathory (1589–1599)*, Verzeichnis der Vorlesungen am Königlichen Lyceum Hosianum zu Braunsberg, Sommersemester 1910, s. 9; A. Szorc, *Andrzej Batory*, s. 191 – tu ślub Batorego i Kostczanki jakoby w 1597 r.

Odprawiony ten akt weselny w r. 1598 wielkim splendorem na zamku malborskim, przy gromadnej frekwencji znacznych ludzi, tak naszych jako i cudzoziemskich panów, a między nimi Zygmunta Batorego, księcia siedmiogrodzkiego, którego z innymi Batorymi, imieniem Kostków, jako powinowaty przyjmował księżę

Radziwiłł Mikołaj Krzysztof, na ten czas wojewoda trocki. Przez dni ośm kontynuowana ta akcja weselna, pod którą na kilka tysięcy ludzi, oprócz koni, swych kosztunkiem podejmowali Kostkowie²²³, przy czym, jak zaznaczył Duryewski, o weselu pisał Joachim Possel, z którego pracy wziął powyżej cytowane informacje.

²³ A. Duryewski, *Pamiętka niezszła, już zeszęgo domu* – – *Kostków*, Kraków 1702, s. 54; cyt.: *Herby rycerstwa polskiego na zamku w Kórniku*, red. R. Marciniak, S. Potocki, J. Wisłocki, Kórnik 1988, s. 110.

Przywołany tu kolejny autor był historiografem i lekarzem królewskim, także medykiem cystersów w Pelplinie, gdzie w tamtejszym klasztorze ukończył w 1623 r. dzieje Polski i Prus, ze szczególnym uwzględnieniem roli rodu Kostków²⁴. Rzeczywiście, ślub Stefana Batorego odnotował pod rokiem 1598, a nawet powtórnie w 1599, z udziałem Zygmunta Batorego, księcia Siedmiogrodu, i Mikołaja Radziwiłła, wojewody trockiego²⁵.

Według kronikarza Leo, Zygmunt Batory, który oddał Siedmiogród cesarzowi w zamian za dobra na Śląsku, gościł w Lidzbarku dopiero „po krótkim czasie” od ślubu kuzyna (1598?). Wtedy też, za sprawą Andrzeja, by nie urazić Zygmunta, miała zniknąć z nagrobka w Barczewie inskrypcja dotycząca Baltazara²⁶. Natomiast według najnowszej monografii poświęconej Andrzejowi Zygmunt w lipcu 1598 r. był potajemnie w Krakowie, rzeczywiście tego roku zawarł umowę z Andrzejem, któremu może nieznana choroba przeszkodziła już wtedy w objęciu władzy w Siedmiogrodzie²⁷. Dodam, iż w marcu biskup zachorował na wietrzną ospę (Kinderpocken)²⁸. Na pewno Zygmunt zjawiał się w Lidzbarku 16 sierpnia 1599 r. i przebywał do grudnia, zwiedzając Pomorze i Warmię²⁹, w drodze umowy (jakby zamiany ról) z Andrzejem, Stefan natomiast dołączył wtedy do panującego już w Siedmiogrodzie Andrzeja.

Przemieszały się więc informacje z lat 1596–1599, zwłaszcza na temat pobytu Zygmunta w Lidzbarku. Ślub Stefana datować należy jednak na rok 1596, czyli rację ma Jan Leo, a mylą się Joachim Possel oraz Andrzej Duryewski, bo wiem tego roku wydrukowano i w Gdańsku, i w Toruniu utwory napisane z tej okazji dla interesującej nas pary³⁰. Dokładną datę wesela, 7 lipca 1596 r., po-

²⁴ G. Mańk, *Joachim Possel (Posselius) (zm. 1624)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 27, Wrocław 1983, ss. 696–697.

²⁵ Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie, rkps 1322: Joachim Possel, *Rerum poloniarum et pruthenicarum sub regibus quique gestarum, 1623 (Compendium historiae Posselianae)*, s. 481 i 487–488.

²⁶ J. Leo, op. cit., ss. 486–487. Zob. też wyżej, przyp. 12.

²⁷ I. Horn, op. cit., ss. 237–238. Informacje o układach, zwłaszcza między Zygmuntem a Stefanem, zob. *Elementa ad fontium editiones*, t. 19, ed. Valerianus Meysztowicz, Romae 1968, ss. 105–106.

²⁸ G. Lengnich, *Geschichte der Preussischen Lande Königlich-Polnischen Antheils*, Bd. 4, Danzig 1726, s. 260.

²⁹ J. Kolberg, *Beiträge zur Geschichte*, s. 708; J. W. Heide, *Archiwum dawne i nowe lidzbarskiego kościoła archiprezbiterialnego*, wyd. C. P. Woelky, przełożył J. Wojtkowski, Olsztyn 2006, s. 19: 6 XII Zygmunt w pożarze stajni stracił powóz ze „skarbem”; J. Leo, *Historia Prus*, s. 487: spalił się skarb zdobyty na Turkach; A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor*, s. 278: Zygmunt szacował straty na 70 tys. talarów.

³⁰ [Martinus Stobaeus], *Ecloga in solennem nuptiarum festivitatem Illustrissimi et Magnifici D. Stephani Bathorii de Somlio etc. Sponsi etc. a Martino Stobaeo Mariaeburgensi conscripta*, Dantisci 1596 apud Jacob. Rhodum (niegdyś w bibliotece licealnej w Braniewie, sygn. DI. 99) – opis druku za: J. Kolberg, *Aus dem Haushalt*, s. 8, gdyż nie znalazłem żadnego egzemplarza. Autor był rajcą malborskim. K. Estreicher (*Bibliografia polska*, t. 18 (29), Kraków 1933, s. 298) notuje tylko inny jego druk.

Martin Beckmann, *Epithalamion in honorem nuptiarum -- Stephani Bathorei de Somlio etc. -- Sophiae, olim -- Christophori Kostka -- pie defuncti relictae filiae*, Torunii 1596; opis, zob. K. Estreicher, *Bibliografia polska*, cz. III, t. 1 (12), Kraków 1891, s. 430; *Druki toruńskie XVI wieku*, zebrał i oprac. L. Jarzębowski, Warszawa 1969, ss. 120–121, il. 68. Zawiera m.in. dedykację: *Illustrissimo et Reverendissimo in Christo Patri D. D. Andreae Bathoreo de Somlio, atq. Sac. R. E. Cardinali nec non Helsbergensis Administratorii perpetuo, Domino suo clementissimo* (k. A2).

chodzącą zapewne z pierwszego z wymienionych wyżej druków, potwierdza fakt, iż 1 sierpnia 1596 r. najmłodsza z córek nieżyjącego wojewody pomorskiego Krzysztofa Kostki, też pod opieką brata, Stanisława Kostki podskarbiego pruskiego, oddana została do klasztoru Benedyktynek toruńskich. Przy czym krótko przedtem bracia Kostkowie i ich siostry, „Batorowa” i Trzebuchowska, negocjowali pobyt Anny u benedyktynek w Chełmnie, gdzie ostatecznie trafiła 2 lutego 1597 r. A więc nie upłynął jeszcze miesiąc od ślubu Zofii z Batorem, gdy młodszą siostrę panny młodej odwiedziono do Torunia, potem do Chełmna. Zostanie ona, jak wspomniałem, ksienią benedyktynek jarosławskich³¹. I w końcu, według notatek rodzinnych prowadzonych przez samego pana młodego, wdowca Stefana Batorego, zaręczył się on z Zofią Kostczanką 12 lutego 1596 r. na zamku w Golu- biu, wesele zaś miał na zamku w Malborku 8 (!) lipca tego roku³².

Jesienią 1596 r. z Miechowa przybyła do Lidzbarka matka obu Batorów, An- drzeja i Stefana, Małgorzata Majláth z synem Jánosem Iffjú, dla których biskup do- budował do północnej ściany zamku część, zwaną pokojami kardynalskimi³³. János Iffjú był przyrodnim bratem Andrzeja i Stefana, synem Jánosa i Małgorzaty Majláth. Drugiego męża poślubiła ona jeszcze w 1583 r., wkrótce po śmierci Andrzeja Bato- rego († 8 stycznia 1583). Biskup warmiński opiekował się młodszym bratem, kiedy jego ojciec został w 1594 r. zgładzony z rozkazu Zygmunta Batorego³⁴.

W niecały rok od ślubu, 6 czerwca 1597 r., w Lidzbarku przyszedł na świat syn Stefana Batorego i Zofii Kostczanki³⁵. Na chrzcie otrzymał imię Andrzej, jak biskup, a także i dziad³⁶. Wcześniej, na sejmiku w Malborku (8 stycznia 1597) sta- ny pruskie wystąpiły o indygenat dla Stefana w związku z jego ślubem „im vo- rigen Jahr” z Kostkówną i pozostaniem w Prusach³⁷, nie jest prawdą natomiast,

³¹ *Kronika benedyktynek toruńskich*, wyd. W. Szoldrski, Pelplin 1934, s. 38; *Kronika benedyktynek cheł- mińskich*, wyd. W. Szoldrski, Pelplin 1937, s. 52, 59 oraz 96, gdzie pod rokiem 1607: „pani Batorowa z Węgier, siostra rodzona panny Anny Kostczanki, wojewodzianki pomorskiej”, darowała do kościoła klasztornego ko- ciołek srebrny do święconej wody. Zob. też M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1: *Polska Zachodnia i Północna*, Warszawa 2004, s. 235.

³² J. C. Kémeny, *Dissertatio diplomatico-critica de isthoc calendarii Eberiani exemplari et respective de contento in eodem diario manuscripto authentico Stephani Báthori de Somlio*, w: *Nachlese auf dem Felde der ungarischen und siebenbürgischen Geschichte*, bearb. von A. K[urz], Kronstadt 1840, s. 91, 97 (Desponsata est So- fia Koztka, in Prussia arce Golubiensi 1596; 1596 nuptiae celebratae 8 Julii Malburgi in arce Regia), 115. Wpis o zaręczynach pod 2 II kalendarza juliańskiego, a więc miały one miejsce 12 II według nowego stylu.

³³ J. Kolberg, *Aus dem Haushalt*, s. 9; M. Oesterreich, T. Treter, M. Treter, op. cit., ss. 113–114.

³⁴ I. Horn, op. cit., ss. 21–24.

³⁵ J. C. Kémeny, op. cit., ss. 91–92, 97 (Atta isten Andreas Helbergan 6 Junii), 115; I. Horn, op. cit., s. 229.

³⁶ Aktu chrztu w metrykach kościoła lidzbarskiego nie znalazłem, zob. Archiwum Archidiecezji War- mińskiej w Olsztynie (dalej: AAWO), Księgi metrykalne, sygn. E 251: Lidzbark, chrzty 1588–1640. Brak tak- że informacji o tych urodzinach w innych źródłach, por. J. W. Heide, op. cit., ss. 18–19; A. Kopiczko, *Historia parafii rzymskokatolickiej do końca XVIII wieku*, w: *Historia Lidzbarka Warmińskiego*, pod red. K. Mikulskiego i E. Borodija, Lidzbark Warmiński 2008, ss. 307–353.

³⁷ G. Lengnich, op. cit., s. 232.

by w lutym otrzymał go na sejmie w Warszawie³⁸. Andrzej widział w nim przyszłego namiestnika Wołoch. Plany te załamały się wraz ze śmiercią księcia; Stefan uciekł wtedy z Alba Iulia. Ostatecznie przysiągł wierność cesarzowi i wkrótce zmarł (1601) w swoich dobrach w Partium³⁹. Zapewne to on zabrał testament ze stolicy Siedmiogrodu jako jeden z jego beneficjentów.

Obaj przyrodni synowie Stefana, Gabriel i Andrzej, uczyli się w kolegium jezuickim Braniewie. O Gabrielu wiadomo, że opublikował tam w 1601 r. wiersz poświęcony biskupowi warmińskiemu Piotrowi Tylickiemu, następcy Batorego, zaś Andrzej należał do sodalicii mariańskiej (11 października 1609 – 19 grudnia 1610)⁴⁰. Gabriel po śmierci ojca wychowywał się u krewnych z linii Ecsed w Siedmiogrodzie, został tam księciem w 1608 r., zginął w 1613. Andrzej natomiast, ostatni męski potomek rodu Batorówch, przyjechał z matką do Polski⁴¹. Niewiele o nim wiadomo. Uczył się może w kolegium jezuitów w Jarosławiu, kiedy matka około 1608 r. jakoby osiadła w Wysocku⁴². Wiadomo, że Kostkowie opiekowali się jezuitami w Jarosławiu, tam też młodsza siostra Batorowej, Anna Kostkówna, została w 1613 r. „starszą” benedyktynek, a w 1615 – ksienią⁴³. Jednak w 1615 r. odnotowany został w szkole (seminarium?) w Spiskiej Kapitulie⁴⁴. W latach 1625–1627 szlachta wiszeńska występowała na sejmikach o indygenat dla Andrzeja⁴⁵. Przed rokiem 1626, a według herbarza Uruskiego w 1621, poślubił Annę Zakrzewską z Rucewa na Kujawach (ok. 1600–1658),

³⁸ Tak chcą J. Kolberg, *Beiträge zur Geschichte*, ss. 677–678 oraz I. Horn, op. cit., s. 229. Przyznanie indygenatu Stefanowi Batoremu pozostało w projekcie nieuchwalonej konstytucji sejmu, pkt. 9, była zgoda wszystkich województw z wyjątkiem krakowskiego i sandomierskiego, zob. J. Rzońca, *Sejmy z lat 1597–1598*, cz. 1: *Bezowocny sejm z 1597 roku*, Warszawa–Wrocław 1989, s. 109; *Volumina Constitutionum*, t. 2, cz. 2, do druku przygotował S. Grodziski, przedmowa W. Uruszczak, Warszawa 2008, s. 235.

Wcześniej, w 1588 r. na sejmie koronacyjnym indygenat otrzymali Andrzej i Baltazar, zob. *Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. 2, Petersburg 1859, s. 267; *Volumina Constitutionum*, t. 2, cz. 2, ss. 83–84: „Indigenatus Panów Batorówch”; później już nikt więcej z rodu Batorówch, por. *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII w. Herby nobilitacji i indygenatów XV–XVIII w.*, oprac. B. Trelińska, Lublin 2001.

³⁹ I. Horn, op. cit., s. 278.

⁴⁰ *Uczniowie – sodalisci gimnazjum jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579–1623*, oprac. M. Inglot, przy współpracy L. Grzebień, Kraków 1998, ss. 46–47, nr 66 i 67 (rec.: J. Kowalkowski, *Nowy spis uczniów jezuickiego kolegium w Braniewie z lat 1579–1623*, *Nasza Przyszłość*, 2002, t. 98, ss. 565–573, zwłaszcza 568); J. Trypućko, *Polonica vetera Upsaliensia*, Uppsala 1958, nr 932; M. Stós, *Węgierskie ślady z lat 1565–1626 w braniewskim kolegium jezuickim i jego bibliotece*, Alma Mater, 2009, nr 117, ss. 12–14.

⁴¹ I. Horn, op. cit., ss. 278–280. Zob. też L. Glatman, *Gabor Batory, pretendent do korony polskiej*, w: idem, *Szkice historyczne*, Kraków 1906, ss. 5–32.

⁴² L. Glatman, op. cit., s. 9. Katalogi uczniów kolegium jarosławskiego nie zachowały się, zob. K. Leń, *Jezuickie kolegium św. Jana w Jarosławiu 1573–1773*, Kraków 2000, s. 128.

⁴³ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień, przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, s. 341; M. Borkowska, op. cit., s. 235.

⁴⁴ J. C. Kémeny, op. cit., s. 93.

⁴⁵ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 20, Lwów 1909, s. 223: „Nie żyje nikt w tej Rzplitej, któremu by nie miała być nieustającej pamięci króla Stefana wielka przeciwko *manes* jego i pozostałym domu jego *observantia*; prosi krew jego zacna z zacnej krwi matki syn, z domu Ich Mci pp. Kostków u nas tu w Polsce urodzony i wychowany, Imć pan Jędrzej Batory, aby do indygenatu w tej Rzplitej przypuszczony być mógł, gorąco za IMcią prośbę wniosą Ich Mć pp. Posłowie nasi”; także s. 248.

córkę Jerzego podczaszego inowrocławskiego, wdowę po Wojciechu Lubstowskim z dwójką dzieci, synem Janem i córką Jadwigą, benedyktynką⁴⁶. Pochodziła z Zakrzewskich herbu Ogończyk, z przydomkiem Zboży⁴⁷. Miał z nią córkę Zofię (1629–1680), ostatnią z Batorych, która w 1643 r. wyszła za Jerzego II Rakoczego księcia siedmiogrodzkiego († 1660)⁴⁸. Od 1612 r. Andrzej dziedziczył z matką w Somlyó (rum. Simleu), rodowej siedzibie Batorych, jako przyrodni brat Gabriela, księcia Siedmiogrodu, wkrótce zamordowanego⁴⁹, o czym też pisał Dachnowski, dodając mu dobra Biesiekiery, oraz wzmiankując śmierć Zofii z Kostków Batorowej wkrótce po synu, a więc zapewne w 1631 r.⁵⁰ Według Ildicó Horn Andrzej zmarł na Węgrzech w maju 1634 r., mając trzydzieści siedem lat⁵¹. Jednak Zakrzewska była wdową po Batorym (*olim G. Andreae Batori secundi nuptus consortis*) już w roku 1631, kiedy 28 października wpisano do akt grodzkich konińskich zeznanie woźnego o niedopuszczeniu do intromisji Jana Wiśniewskiego w Police, dobra po pierwszym mężu Wojciechu Lubstowskim⁵². Zmarła 28 marca 1658 r., pochowana została w kościele w Somlyó⁵³.

⁴⁶ W. Dworzaczek, *Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX wieku*, CD, Kórnik 1995 (dalej: Teki Dworzaczka), Monografie, Lubstowscy: „Wojciech, syn Jana, chorążego kaliskiego, i Pstrokońskiej, wspomniany w 1608 r. (P. 980 k. 81v), skwitowany 1618 r. z 1.000 zł. zapisanych w grodzie radziejewskim przez Jana Ciosnowskiego (I. Kon. 40 s. 463). W 1622 r. dziedzic Polic i Jabłkowa, mąż Anny Zakrzewskiej, córki Jerzego, podczaszego inowrocławskiego, siostry swej bratowej Adamowej L-ej (B. 50 k. 401, 438). Jej mężem był już niewątpliwie w 1617 r., bo z całą pewnością to ta Anna (nazwana przez Bonieckiego Marianną) z Zakrzewskich L-a pozywała 1617 r. o Rucewo i Jaraczewo Stanisława Leszczyńskiego (Boniecki). Wojciech nie żył już 1626 r., kiedy Anna z Zakrzewskich była już 2-o v. za Andrzejem Batorym (ib.). W 1631 r. była wdową również i po tym drugim mężu (I. Kon. 46 k. 492). Żyła jeszcze 1636 r. (ib. 48 k. 296v). Ich syn Jan, córka Jadwiga, benedyktynka w Toruniu (Kc. 40 k. 366, 610; Niesiecki)”. Zob. też S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 1, Warszawa 1904, s. 108.

⁴⁷ Jerzy Zboży Zakrzewski h. Ogończyk sędzia ziemski inowrocławski (1606–1609), *Urządnicy kujawski i dobrzyński XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski i W. Stanek, przy współudziale Z. Górskiego i R. Kabańskiego, Kórnik 1990, s. 279. Mylnie podaje Niesiecki (*Herbarz polski*, t. 10, Lipsk 1845, ss. 37–38) Annę jako córkę Jana Zakrzewskiego „von Felden” i Doroty Podlódzkiej. Ta ostatnia zmarła 1646 r. w wieku dwudziestu trzech lat, zob. J. K. Dachnowski, op. cit., s. 17.

⁴⁸ I. Horn, op. cit., s. 280; I. Czamańska, *Batorowie, w: Słownik dynastii Europy*, pod red. J. Dobosza i M. Serwańskiego, Poznań 1999, s. 59, tu jednak niejasna informacja o matce Zofii – Anna Zakrzewska Kostka? Poprawnie rodowód ostatnich Batorych podał W. Dworzaczek, *Genealogia*, cz. 2, Warszawa 1959, Tablica 86. Zob. też *Europäische Stammtafeln. Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten. Neue Folge*, Bd. 3, Tl. 3: *Andere grosse europäische Familien, illegitime Nachkommen spanischer und portugiesischer Königshäuser*, hrsg. von D. Schwennicke, begründet von W. K. Prinz zu Isenburg, fortgeführt von F. Baron Freytag von Loringhoven, Marburg 1985, Tafel 559b. *Báthori de genere Gutkeled: A. Báthori de Somlyó I* – tu Zakrzewska mylnie z przydomkiem „von Felden”, jako córka Jana, oraz brak: 1v. Lubstowska. Z kolei jej córka Jadwiga Lubstowska, zakonnica w Toruniu, a siostra przyrodnia Zofii Batorówny (zob. M. Borkowska, op. cit., s. 297), jest tu jakoby drugą córką Andrzeja, zakonnicą (w Stanguska?), przedtem poślubioną N. Lubstowskiemu!

⁴⁹ J. C. Kémeny, op. cit., ss. 92–94.

⁵⁰ J. K. Dachnowski, op. cit., s. 64: tu najpewniej mylnie † 1621.

⁵¹ I. Horn, op. cit., s. 280; J. C. Kémeny, op. cit., s. 92: † 1637.

⁵² Teki Dworzaczka, Monografie, Batory: „Batory Andrzej, syn Andrzeja i Małgorzaty Mailath [sic], bratanek króla Stefana [sic], dostał indygenat polski 1625 r. (Boniecki). Żona jego Anna z Rucewa Zakrzewska, wdowa 1-o v. po Wojciechu Lubstowskim, występowała jako wdowa i po drugim mężu w latach 1631–36 (I. Kon. 46 k. 492; 48 k. 296v). W r. 1632 wsie: Jabłkowo cz. Rucewo, Turkowo, Dobrosielce, Kręzoły sprzedała Barbarze de Lendy (?), wdowie po Bartłomieju Wagnerze (N.66 k.253v)”. Mylnie jest tu pochodzenie Andrzeja, o indygenacie zaś błędnie pisał A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899, s. 130. Por. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Księgi ziemskie i grodzkie, Konin Gr 50, k. 492–492v.

⁵³ *Europäische Stammtafeln*, t. 3, cz. 3, Tafel 559b.

Biskup warmiński Andrzej Batory 31 grudnia 1598 r. wyruszył z Lidzbarka do Siedmiogrodu, 2 stycznia był w Smolajnach, 8 lutego z Miechowa wysłał list pożegnalny do Stanisława Reszki⁵⁴, do Siedmiogrodu dotarł pod koniec miesiąca. Stamtąd wysłał kilka listów adresowanych do kapituły warmińskiej (1 marca z Berthalom, 26 marca z Megyes, 6 czerwca *ex Castris nostris ad Claudiopolim positis*⁵⁵, 29 marca z Megyes do stanów pruskich (jako ich senator i zarazem prezes ziem pruskich)⁵⁶, 30 marca, 12 kwietnia i 18 czerwca do Jana Zamoyskiego⁵⁷, 20 lipca *ex Castris* do bożogrobców w Miechowie: „Oddalając się od Was kochani ojcowie, żegnám się z Wami może po raz ostatni”⁵⁸. Treść niektórych listów także przemawia za tym, że Andrzej, świadom swojego położenia, był przygotowany na najgorsze, w związku z czym wydaje się, że nie zaniechałby w obliczu bezpośredniego zagrożenia spisania swojej ostatniej woli.

Od 28 marca, już jako książę Siedmiogrodu, prowadził negocjacje z Rzeczpospolitą, cesarstwem, które nie uznało zasłanych zmian, Portą Ottomańską, Mołdawią i Wołoszczyzną – ich przebieg lepiej obecnie znamy dzięki najnowszej poświęconej mu książce. W połowie października wkroczył do Siedmiogrodu wraz z wojskiem gospodar wołoski Michał, który wcześniej (26 czerwca) złożył Andrzejowi przysięgę wierności. Zaskoczenie było pełne. Przyjęto strategię obrony, Andrzej przekazał władzę przybyłemu w końcu lipca z Polski bratu Stefanowi, powierzył mu także obronę Alba Iulia, i wyruszył do obozu wojskowego. Początkowy sukces militarny zniweczyły rokowania z udziałem (niejasnym) nuncjusza Malaspiny⁵⁹. Co wydarzyło się dalej, podałem na wstępie. Dodać tylko można, iż w archiwum biskupim Lidzbarka zachował się opis śmierci Andrzeja Batorego – zdradził go sługa Balasz Szekely, a zginął według tej relacji 2 listopada, po czterech dniach ucieczki. 19 listopada sprowadzono ciało, a 24 pochowany został w kościele św. Michała w Alba Iulia przed wielkim ołtarzem⁶⁰, w srebrnej trumnie przeznaczonej przez niego do powtórnego pogrzebu brata Baltazara⁶¹.

⁵⁴ A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor*, s. 278; T. Wierzbowski, *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich*, t. 1, Warszawa 1900, s. 320.

⁵⁵ J. Kolberg, *Beiträge zur Geschichte*, s. 692; A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor*, s. 278; AAWO, AK, Ab, s. 12 (informacja ks. prof. Andrzeja Kopiczki).

⁵⁶ G. Lengnich, *op. cit.*, ss. 297–298.

Biskup warmiński Andrzej Batory przysięgę senatorską złożył 20 VII 1593 na sejmiku w Malborku (*ibidem*, s. 157), w kościele zamkowym, zob. Z. Naworski, *Sejmik generalny Prus Królewskich 1569–1772. Organizacja i funkcjonowanie na tle systemu zgromadzeń stanowych prowincji*, Toruń 1992, s. 94 i 157.

⁵⁷ AGAD, sygn. AZ 165, nr 15, 17, 18. Treść w skrócie podaje T. Zielińska, *op. cit.*, s. 201.

⁵⁸ List zamieścił S. Nakielski, *Miechovia*, Cracoviae 1634, s. 786 (tekst łaciński); cyt. za: Buliński, *Wiadomość historyczna o zakonie kawalerów regularnych*, Pamiętnik Religijno-Moralny, 1852, t. 22, s. 473; A. Szorc, *Andrzej Batory*, s. 276, cyt. za Z. Pęcowski (Miechów, Kraków 1967, s. 327) oraz puenta: „Przeżuwał śmierć?”

⁵⁹ I. Horn, *op. cit.*, ss. 241–269. Brak w książce itinerarium ostatnich dni Andrzeja przed walką nie pozwala zweryfikować daty spisania testamentu z wydarzeniami zachodzącymi wtedy w Alba Iulia.

⁶⁰ AAWO, AB, A 5, k. 578–578v: *De obitu illustrissimi cardinalis*; A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor*, s. 279.

⁶¹ I. Horn, *op. cit.*, s. 275.

Jednak 22 października 1599 r. w Alba Iulia, tuż przed wyruszeniem na wojnę, kilka dni przed ostatecznym rozwiązaniem, biorąc właśnie pod uwagę ten najgorszy ze scenariuszy, panujący aktualnie w Siedmiogrodzie książe Andrzej Batory spisał testament. Jak skonstatował Julian Błeszczyński, był on „krótki i treściwy, bo i już czasu nie było, pisał kardynał po rycersku”⁶².

Oto w skrócie istotne fakty ostatniej woli Andrzeja Batorego, kardynała i księcia Siedmiogrodu, Mołdawii, Wołoch, Transalpiny, czyli części zachodniej Wołoch (Zagórskich, Zakarpackich), pana części Królestwa Węgier, hrabiego Seklerów, administratora biskupstwa warmińskiego (sakry biskupiej nie miał), sporządzone, jak napisał na wstępie, w obliczu niespodziewanego najazdu wroga na ojczyznę. Taką samą tytułaturę, jaką zamieścił na dokumencie: *Nos Andreas, Divina Miseratione Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Bathoreus, Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpiniae Princeps, partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, Episcopatus Varmienis perpetuus Administrator*, znajdujemy w jego listach z okresu panowania w Siedmiogrodzie oraz na medalu⁶³.

Najpierw kazał spłacić wszystkie długi wobec biskupstwa i wobec poddanych, zaspokoić służbę dworską i domowników. Trzeba tu dodać, iż pozostawił po sobie łącznie 18 626 zł i 6 gr długu u dwudziestu sześciu wierzycieli, w tym było osiem miast na Warmii oraz kapituła dobromiejska. Samemu podskarbiemu ziem pruskich (Stanisławowi Kostce, bratu Zofii, żony brata Stefana Batorego) był winien 5500 zł. Wierzytelności osób fizycznych i instytucji zostały zaspokojone dopiero w 1618 r. za rządów biskupa Szymona Rudnickiego⁶⁴. W 1606 r. zlicytowana została biblioteka Andrzeja Batorego, zawierająca wtedy już tylko ponad czterysta tytułów, jakaś jej część rozproszyła się wcześniej⁶⁵. Z dotychczasowych badań (Joseph Kolberg, Alojzy Szorc) nie wynika, by dłużnicy powoływali się na testament, najwidoczniej go nie znali.

Pozostałe pieniądze Batory podzielił na dwie części. Jedną otrzymał jego brat, Stefan Batory z Somlío, wraz ze wszystkimi sprzętami domowymi, drugą przekazał matce Małgorzacie Majláth (córcie Stefana i Katarzyny Nádasdy) oraz bratu Janowi (Jánosowi) Iffjú. O braciach Andrzeja – najstarszym Stefanie i najmłodszym, przyrodnim, Janie pisałem wyżej.

⁶² J. Bł[eszczyński], op. cit., s. 1017.

⁶³ J. Kolberg, *Beiträge zur Geschichte*, s. 693; F. Hipler, op. cit., s. 321, przyp. 57; AAWO, AK, Ab 12, k. 5 i 7; AGAD, AZ 169, nr 14, 16, 18.

⁶⁴ Szerzej o wierzycielach i losach długu, zob. J. Kolberg, *Aus dem Haushalt*, ss. 26–31; zob. też A. Szorc, *Dzieje Warmii*, ss. 50–51, 130: tu postulat badań na temat *Likwidacja długów po kardynale Andrzeju Batorym*; idem, *Andrzej Batory*, s. 192.

⁶⁵ Spis książek AAWO, AB, A 11, k. 148–153; J. Kolberg, *Aus dem Haushalt*, ss. 19–21; A. Szorc, *Andrzej Batory jako koadiutor*, s. 279; I. Horn, op. cit., ss. 170–171.

Spadkobierców drugiej części zobowiązał do przekazania 100 florenów szpitalowi w Lidzbarku (niem. Heilsberg) i 200 florenów klasztorowi w Barczewie (niem. Wartenburg). Który ze szpitali lidzbarskich – zamkowy (dla służby, od 1609 r. dla duchownych), św. Jerzego (leprozorium) czy miejski (dla ubogich) został przez testatora obdarowany?⁶⁶ Jak wiemy, Andrzej sprowadził bernardynów do Barczewa, odnawiając tamtejsze zabudowania pofranciszkańskie, zaś w kaplicy św. Antoniego tamtejszego kościoła klasztorowego ufundował okazały nagrobek dla swego brata Baltazara († 1594) i dla siebie. Oba legaty najpewniej nie zostały zrealizowane⁶⁷. Dodam też, iż do dziś nikt, oprócz Błeszczyńskiego, nie wymienił wysokości zapisanych kwot.

Następnie testator powrócił do kwestii długów, pragnąc natychmiastowej spłaty podskarbiego pruskiego, czyli swojego szwagra Stanisława Kostki, co miało zapewne związek z następną dyspozycją. Wykonawcami ostatniej woli zostali bowiem ustanowieni: król, czyli Zygmunt III, następnie wicekanclerz – niewymieniony z nazwiska Piotr Tylicki biskup chełmiński, dodajmy – po Batorym biskup warmiński (5 czerwca 1600), Jan Zamoyski kanclerz i hetman wielki (*Generalis Capitaneus*) oraz wspomniany już Stanisław Kostka, tym razem z tytułem ekonoma malborskiego⁶⁸. Dodam w tym miejscu, iż tenże Kostka, w pierwszej połowie 1600 r. jako opiekun swojego siostrzeńca (Andrzeja Batorego) i matki kardynała, na podstawie datowanego w Alba Iulia (niem. Karlsburg) skryptu dłużnego na sumę 5600 fl., dopytywał się w kapitule o spadek po Batorym. Wtedy też spadkobiercy kardynała otrzymali 500 dukatów z kamery apostołskiej. W 1604 r. przeciwko komisji z nuncjuszem Rangonim na czele protestował ich przedstawiciel miecznik ziem pruskich Seweryn Zaleski⁶⁹.

Dalej testator prosił króla o okazanie łaski matce, już staruszce (Małgorzata Majláth miała wtedy około siedemdziesięciu czterech lat), a także nieletnim bratankom (*nepotes*). Były to dzieci Stefana Batorego – Gabriel, Anna oraz imiennik kardynała, Andrzej, który urodził się w 6 czerwca 1597 r. w Lidzbarku z Zofii Kostczanki, drugiej żony Stefana, o czym pisałem wyżej.

⁶⁶ O szpitalach lidzbarskich w tym okresie, zob. A. Kopiczko, *Ustrój i organizacja diecezji warmińskiej w latach 1525–1772*, Olsztyn 1993, ss. 156–157, 221–222; idem, *Historia parafii rzymskokatolickiej*, ss. 320–321; 335–337.

⁶⁷ Brak wzmianki na ten temat w opracowaniach dotyczących szpitali w Lidzbarku (zob. wyżej, przyp. 66) oraz bernardynów z Barczewa, na podstawie kroniki klasztoru w Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie, sygn. W–68: *Archivum Conventus Vartenburgensis* (przypis 12); brak też takiej informacji w nekrologu barczewskim, zob. W. Koppenhagen, *Die Totentafel des ehemaligen Franziskanerklosters zu Wartenburg*, ZGAE, 1929, Bd. 23, ss. 152–153; odnotowany jedynie jako fundator klasztoru.

⁶⁸ O Piotrze Tylickim, Janie Zamoyskim, zob. *Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku*. Spisy, Kórnik 1992, według indeksu; o Stanisławie Kostce – przyp. 19.

⁶⁹ Dane te wzięłem z pracy J. Kolberga (*Aus dem Haushalt*, ss. 28–30) na temat długów Batorego, gdyż chodzi tu o spadek wymieniony w testamencie, chociaż kwota jest prawie identyczna z wierzytelnością biskupa wobec Kostki. U Kolberga Seweryn Zaleski jako Zefiryń Załuski.

W ostatnim akapicie Batory zwracał się do kapituły warmińskiej, by przez wzgląd na jego zasługi dla niej, uznała testament za prawomocny i niepodważalny.

Vale Rex Serenissime, valete Senatores Optimi – zakończył, podając jeszcze miejsce i datę sporządzenia ostatniej woli: Alba Iulia, 22 października 1599 r., w dniu i godzinie wyruszenia przeciwko niewiernemu i barbarzyńskiemu wrogowi. Tu zapewne Batory nawiązał do złamania przez hospodara Michała niedawno (26 czerwca) złożonej przysięgi wierności, a i mamy termin opuszczenia przez Andrzeja stolicy.

Podsumowując, należy podkreślić brak odniesień Andrzeja Batorego zarówno do Boga, jak i do spraw politycznych – ewentualnej sukcesji itp., mimo iż zaznaczył, że pisze w skrócie.

Poniższa edycja testamentu wpisuje się w nurt postępujących badań nad społeczeństwem Polski nowożytnej na podstawie tego rodzaju dokumentów⁷⁰.

⁷⁰ Pomijam ogólny wstęp na temat wartości poznawczych testamentów i potrzebie ich publikacji, wymieniam tu jedynie niektóre z ostatnich edycji: N. Śliż, *Testament Piotra Kochlewskiego, sędziego ziemskiego brzeskiego z 1646 roku*, *Zapiski Historyczne*, 2007, t. 77, z. 1, ss. 91–103; S. J. von Janowski, *Studia z dziejów rodów kaszubskich. Testament Tomasza Janowskiego z 1725 roku*, *Studia Pelplińskie*, 2007, t. 38, ss. 211–238; M. Ziemierski, *W kręgu życia prywatnego mieszczan krakowskich. Testamenty Barbary Cezarowej oraz jej wnuczka Franciszka Cezarego młodszego z 1665 i 1723 roku*, *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, 2006–2007, t. 56–57, ss. 97–119; *Testamenty Jana, Tomasza i Jana „Sobiepana” Zamoyskich*, oprac. W. Kaczorowski, Opole 2007; D. Bogdan, *Testament starościny lidzbarskiej Anny Katarzyny Krakau z 22 stycznia 1742 roku i jego egzekucja*, *KMW*, 2008, nr 4, ss. 461–476; *Testamenty szlacheckie z ksiąg grodzkich wielkopolskich z lat 1631–1655*, wyd. P. Klint, Poznań–Wrocław 2008; *Wilnianie. Żywoty średniowieczne*, oprac., wstępem i komentarzem opatrzył D. Frick, Warszawa 2008; W. Zawadzki, *Duchowieństwo katolickie oficjalu pomezaniańskiego 1525–1821*, t. 1: *Studium prozopograficzne*, Elbląg 2009, ss. 319–322 (*Kopia testamentu ks. Dawida Jana Kiwaczyńskiego, proboszcza w Starym Targu w latach 1749–1763*); S. J. von Janowski, *Ks. Ignacy Janowski (ok. 1685–1733), dziekan gniewski, proboszcz lignowski i szprudowski*, *Studia Pelplińskie*, 2010, t. 42, ss. 132–134; G. Kloskowski, *Ks. Jan Gotfryd Bork – nowe fakty do biogramu*, ibidem, ss. 157–159; E. E. Wróbel, *Kościółowi mojemu jako ukochaney oblubienicy mojej. Wybór testamentów duchownych małopolskich z XVII wieku*, Kraków 2010; *Testamenty książąt Lubartowiczów-Sanguszków. Wybór tekstów źródłowych z lat 1750–1876*, oprac. J. M. Marszałska, W. Graczyk, Kraków 2011.

ANEKS*

Źródło: Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Zamoyskich, sygn. AZ 3030, s. 325 (21) – 326 (22)

Alba Iulia, 22 października 1599 roku.

Andrzej Batory, kardynał, książę Siedmiogrodu, Mołdawii, Wołoch, Transalpiny, pan części Królestwa Węgier, hrabia Seklerów, administrator biskupstwa warmińskiego, spisuje testament.

[s. 325 (21)]⁷¹

Nos Andreas, Divina Miseratione Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Battoreus⁷², Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpinae Princeps, partium Regni Hungariae Dominus, Sicularum Comes, Episcopatus Varmiensis perpetuus administrator.

Quandoquidem repentinus hostis interventus in nostram, quo piis auspiciis fuimus evocati, charissimam patriam irruerit, bellorumque sit exitus incertus, brevi compendio, quod etiam ante praemeditati fuimus, tale condimus testamentum.

Omnia debita quae vel Episcopatum nostrum, vel subditos nostros, concernunt, utrique parti integre reddi ac persolvi volumus. Aulae nostrae famulis, familiaribus, nostrisque servitoribus, ratione cum iis posita, de suis servitiis satisfieri volumus. Quidquid sit reliquum in pecuniis, id totum in duas partes distribuimus. Alteram, Ill(ustrissi)mo nostro fratri Domino Stephano Battoreo⁷³ de Somlio, una cum universa supellectile⁷⁴ nostra, iure regni, et immediate nos concernente. Alteram vero Matri⁷⁵ nostrae, atque fratri Joanni Iffio in pecuniis persolvendum ac possidendum delegamus. Ita tamen, ut de summa centum florenorum xenodochio Helspergensis⁷⁶ et conventui Watenburgensis⁷⁷ de summa ducentorum florenorum, quos illis legamus satisfiat.

*Transkrypcję testamentu konsultował ks. prof. Anastazy Nadolny z Pelplina, któremu jestem wdzięczny za pomoc w odczytaniu i tłumaczeniu, a także za uwagi do tekstu artykułu. Pisownia dokumentu może odbiegać od oryginału – mamy tu bowiem do czynienia z kopią. Przypisy do edycji zostały ograniczone do minimum, szersze zaś objaśnienia, dotyczące osób oraz miejscowości wymienionych przez Andrzeja Batorego, znajdują się w tekście powyżej.

⁷¹ Dopisek u góry strony, po lewej: Testament Andrzeja kardynała Batorego księcia Transylwanii wyruszającego na wojnę przeciwko Michałowi wojewodzie – m.in. za opiekuna kładzie Jana Zamoyskiego.

⁷² W korespondencji podpisywał się jako Bathoreus, zob. AAWO, AK, Ab 12, nr 5 i 7; AGAD, AZ 169, nr 14, 16, 18. Natomiast w opracowaniach z tego okresu spotyka się również pisownię Batory, zob. S. Nakielski, op. cit., s. 786; G. Tomasi, *La Battorea*, Conegliano 1609.

⁷³ Jak w przyp. 2.

⁷⁴ Winno być: supellectili.

⁷⁵ Małgorzata Majláth, córka Stefana (Istvana) i Katarzyny Nadasdy, 1v. Andrzej Batory, 2v. János Iffjú.

⁷⁶ Heilsberg – Lidzbark Warmiński, siedziba biskupów warmińskich.

⁷⁷ Wartenburg – Wartembork, Barczewo na Warmii z klasztorem Bernardynów.

Inter debita vero statim Dominum T(h)esaurarium Prussiae⁷⁸ contentare volumus. Patronos atque testamenti executores Dominum meum Clementissimum, Serenissimum Regem Poloniae⁷⁹, R(everendissi)mum Dominum Vicecancellarium⁸⁰, Ill(ustrissi)mum Dominum Joannem Zamoscium, Magnum Cancellarium et Generalem Capitaneum⁸¹, Magnificum Stanislaum Kostca Oeconomum Malpurgensem⁸² constituimus.

Tuam autem Serenitatem, Rex Serenissimae⁸³, cui perpetuis servitiis obstrictum me esse fateor, obsecro, quatenus Matrem a me longe positam, senio atque aetate debilem, parvosque meos nepotes⁸⁴ clientulos suos, non tantum [s. 326 (22)] meo in illud Regnum merito, sed vestrae potius Serenitatis beneficii debito, clientela sua ac patrocinio dignos ducat.

Quin et Venerabile Capitulum Warmiense, multis per nos beneficiis, auctum proventibus ornatum, auctoritate nostra promotum, ut in nostra sinceritatis, atque integritatis causa intercedat, petimus, ut quandoquidem incerti, ac dubii sunt, tamen in speratorum bellorum eventus, quatenus praedictum Venerabile Capitulum, hanc testamenti nostri conditionem, legationem, compositionem, veluti ultimam voluntatem, ratam, firmam, ac indubiam, habere haberique velit. Vale Rex Serenissime, valet Senatores Optimi.

Datum Albae Iuliae, 22 die Octobris anno 1599 ipso die et hora discessus mei contra infidelem et barbarum hostem.

(-)⁸⁵

Jacek Kowalkowski, *Das Testament des Andrzej Batory*

Zusammenfassung

Andrzej Batory (1562/63–1599), ein Neffe von König Stefan, Kardinal und ab 1589 ermländischer Bischof, gab seine politischen Ambitionen nie auf. Anfang 1599 verließ er Heilsberg (Lidzbark Warmiński) und wurde kurz darauf Fürst von Siebenbürgen. Infolge des Verrates Michaels, des Hospodars der Walachei, der später „der Tapfere“ genannt wurde, verlor er sowohl das Fürstentum als auch sein Leben. Am 22.10.1599 setzte er in Alba Iulia (im heutigen Rumänien) sein Testament auf, mit dessen Inhalt man sich bisher nur in einer Enzyklopädie aus dem Jahr 1860 vertraut machen konnte. Gegenwärtig verzeichnen wir jedoch nur in drei der zahlreichen bibliographischen Publikationen Erwähnungen über seinen letzten Willen. Sie fehlen auch in dem Andrzej Batory gewidmeten Buch einer ungarischen Autorin (polnisch 2010). Die jetzige im Hauptarchiv der alten Akten (AGAD) aufbewahrte Ausgabe der Kopie des Testamentes, das kurz vor dem Aufbruch in den

⁷⁸ Stanisław Kostka, podskarbi ziem pruskich, ekonom malborski.

⁷⁹ Zygmunt III Waza.

⁸⁰ Piotr Tylicki, biskup chełmiński, wicekanclerz.

⁸¹ Jan Zamoyski, kanclerz i hetman wielki.

⁸² Mariaeburg – Malbork.

⁸³ Winno być: Serenissime.

⁸⁴ Dzieci Stefana Batorego, brata Andrzeja: Gabriel, Anna i Andrzej.

⁸⁵ Brak podpisu na kopii, w korespondencji z tego okresu: *Andreas Cardinalis Bathoreus Princeps Transylvaniae*, zob. przyp. 72.

Krieg und eine Woche vor dem Tod geschrieben worden war, bringt Verfügungen des Fürsten in Bezug auf seinen beweglichen Besitz und zwei Legate, 100 Gulden für das Hospital in Heilsberg (Lidzbark) und 200 Gulden für das Kloster in Wartembork (Barzewo). Es erben die Mutter und sein Bruder Stefan sowie Stefans Kinder, zwei Stiefsöhne, die Neffen des Testators, darunter Andrzej, der von Zofia Kostczanka geborene, letzte männliche Nachkomme des Geschlechts. Näher beschrieben wurden ebenfalls die Beziehungen dieser Batorys mit Heilsberg sowie ihr mit Polen verknüpftes Schicksal, was einige Missverständnisse erklärte und fehlerhafte Daten korrigieren half.

Übersetzt von Christiane Schultheiss

Jacek Kowalkowski, *Andrzej Batory's testament of the year 1599*

Summary

Andrzej Batory (1562/1563–1599), king Stefan's nephew, cardinal, since 1589 bishop of Warmia, never got rid of the political aspirations. It was the beginning of the year 1599 when he left Lidzbark Warمیński and soon became the prince of Transylvania. As a result of betrayal of Lord of Wallachia, Michael, who later was called The Brave, he lost his principality and life. On 22nd October 1599 he wrote his will in Alba Julia (today in Romania), its contents could be read in the encyclopedia of the year 1860. Presently informations about his testament are only in three of many biographical publications. There is no information about it even in the Hungarian author's book on Andrzej Batory (Polish edition 2010). The current edition of the testament's copy, which is kept in AGAD, written just before going to war, and one week before his death, shows how he managed his chattel and left two legacies: 100 fl. to the hospital in Lidzbark and 200 fl. to the monastery in Barzewo. Inherited: his mother, brother Stefan, Stefan's children, two step-sons, testator's nephews, including Zofia's Kostczanka son – Andrzej – last male descendant of the family. Because of describing relations of Batory's with Lidzbark and their history connected with Poland, could be clarify some misunderstandings and helped to correct wrong dates.

Translated by Jerzy Kielbik